

УДК 330.341.1(083.94)
DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6-1

БОКОВЕЦЬ В. В.

ORCID ID: 0000-0001-6315-4961

e-mail: v.bokovets@vtei.edu.ua

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ГАРАФОНОВА О. І.

ORCID ID: 0000-0002-4740-7057

e-mail: ogarafonova@ukr.net

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СІДЛАК С. В.

ORCID ID: 0000-0003-1634-5567

e-mail: svet554@ukr.net

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано та обґрунтовано проблеми інноваційної діяльності в Україні та обґрунтовано стратегічні пріоритети державної політики щодо підвищення конкурентоспроможності і технологічного оновлення національної економіки. В наш час нововведення охоплюють усі сфери людської діяльності, радикально впливають на процес господарювання, змінюють соціально-економічні відносини в суспільстві. Неперервні і постійні інновації стають необхідною та природною формою існування будь-якої фірми, забезпечують їй конкурентоспроможність і виживання на ринку. Характерною рисою сучасності є інтенсивне зростання інноваційної активності на міжнародному рівні: збільшуються державні витрати на науково-дослідні розробки, змінюються системи освіти і професійної підготовки спеціалістів, створюються нові наукомісткі галузі виробництва, формуються національні інноваційні системи; досягаються процеси введення і поширення інновацій – як вони працюють і як змусити їх працювати краще.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, ефективність інноваційної діяльності, новації, конкурентоздатність.

VIKTORIJA BOKOVETS

Vinnitsia Institute of Trade and Economics KNUTE

OLGA GARAPHONOVA

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

SVITLANA SIDLAK

Vinnitsia Institute of Trade and Economics KNUTE

INNOVATIVE ACTIVITY IN UKRAINE

The article analyzes and substantiates the problems of innovation in Ukraine and substantiates the strategic priorities of state policy to increase competitiveness and technological renewal of the national economy. Nowadays, innovations cover all areas of human activity, radically affect the management process, change socio-economic relations in society. Continuous and constant innovations become a necessary and natural form of existence of any firm, provide it with competitiveness and survival in the market. A characteristic feature of modernity is the intensive growth of innovation activity at the international level: increasing public spending on research and development, changing education and vocational systems training of specialists, new knowledge-intensive industries are created, national innovation systems are formed; the processes of introduction and dissemination of innovations are understood - how they work and how to force them work better. Thus, innovation processes cover all the changes that occur on the planet as a result of human activity. It is determined that innovation is the end result of innovation, in the form of a new or improved product or technological process, which is endowed with qualitative advantages in use and design, production, marketing, used in practice and has a social advantage. The analysis of trends in innovative development of Ukraine is given enough attention by both domestic and foreign scientists, practitioners, analysts and experts on this issue. At the same time it exists the need to comprehensively consider the main trends development of innovation processes in Ukraine in combination with an assessment of their impact on the activities of economic entities and the functioning of the economy in modern times conditions as the only interconnected process that should be regulated and improved systematically. The analysis of tendencies of development of innovative activity in Ukraine for the last years is carried out. Changes in the field of innovation are traced in the dynamics of the Global Innovation Index, the ranking of the most innovative economies in the world, the competitiveness index, the index of economic freedom and the index of ease of doing business in Ukraine compared to other countries. The influence of a number of destabilizing factors that inhibit innovative development in Ukraine is analyzed. Conclusions are made on the relevance of research in the direction of intensifying innovation. The article concludes that in order to develop the innovation economy, first of all, it is necessary to clearly define the state priorities of innovation activity in Ukraine and to develop a comprehensive set of measures to promote them, which will include: financial development institutes for the implementation of innovative projects, etc.

Key words: innovations, innovative activity, efficiency of innovative activity, novation, competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Європейський вибір України і, відповідно, необхідність її інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовили необхідність формування інноваційної моделі розвитку, в якій роль головного джерела довготривалого економічного зростання відіграють наукові надбання та їхнє технологічне застосування, яке дасть можливість, передусім, підвищити конкурентоспроможність економіки, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі за стабільних і

високих темпів економічного зростання. Водночас інноваційна модель розвитку має розглядатися як інструмент формування засад інформаційного суспільства в Україні.

У вирішенні завдань виходу країни з кризи, забезпечення динамічно стійкого розвитку економіки першочергова роль належить інноваціям, інноваційній діяльності, спроможним забезпечити безперервне оновлення технічної та технологічної бази виробництва, освоєння та випуск нової конкурентоспроможної продукції, ефективне проникнення на світові ринки товарів та послуг. Це потребує реформування всіх сфер суспільного життя та, перш за все, економіки

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання, які пов'язані з менеджментом інноваційної діяльності, досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці. Значний внесок у розвиток цього напрямку зробили Ф. Валента, П. Друкер, Е. Менсфілд, Г. Менш, Н. Мончев, Ф. Ніксон, М. Портер, Е. Роджерс, Б. Санто, Б. Твіс, М. Туган-Барановський, І. Перлаки, В. Хартман, Й. Шумпетер та ін. Аспекти стратегії управління інноваціями висвітлені в роботах Л. Водачек, О. Водачекової, Л.В. Кіриної, С.А. Кузнєцової.

Формулювання цілей статті

Метою даного дослідження є обґрунтування основних аспектів інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах. Аналіз положення України на світовій арені. Розкриття основних напрямків покращення розвитку національного ринку інноваційних продуктів.

Виклад основного матеріалу

Інновації – це кінцевий результат інноваційної діяльності, у вигляді нового чи удосконаленого продукту або технологічного процесу, який наділено якісними перевагами при використанні та проектуванні, виробництві, збуті, використовується у практичній діяльності та має суспільну перевагу.

Правові, економічні й організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні визначає Закон України «Про інноваційну діяльність», згідно з яким інновації – це новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1, с. 24].

Згідно із законодавством України інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг [7, с. 86].

Базою для інновацій та фактором розвитку будь-якого бізнесу є інформаційні технології, вони формують нові підходи до розробки стратегії та прийняття управлінських рішень. Незважаючи на значні перешкоди, які сьогодні супроводжують ведення будь-якого бізнесу в Україні, ІТ-індустрія розвивається, демонструючи зростання галузі на 30–35 % в рік [2]. Однак до показників світових лідерів, як США, Індії та інших країн, Україні ще далеко.

За даними глобального дослідження Ukraine High Tech Reporte в Україні працює більше 1000 ІТ-компаній, функціонує більше 100 R&D-центрів. Особливістю діяльності є те, що переважна більшість розробників (близько 90 %) орієнтована на аутсорсинг, отже внутрішній ринок оцінюється приблизно в 10 %. Так, в 2014 році ємність ринку програмного забезпечення (ПЗ) на експорт перевищила \$700 млн в цій галузі працювало близько 65 тис. чоловік. Частка ІТ-послуг складає близько 4 % експорту країни.

Поряд з цим відбувається незначне скорочення темпів росту експорту послуг з розробки програмного забезпечення, наприклад, в 2015 році вони зменшилися до 5 %, тоді як в минулі роки таке скорочення складало 20–25 %. Негативною тенденцією є скорочення внутрішнього українського ІТ-ринку, темпи падіння якого за даними компанії IDC в 2014 році склали близько 45–50 % [4]. Незважаючи на те, що інноваційні проекти українських компаній своєю масштабністю та бюджетом поступаються проектам Європи, США, Росії та Азії, Україна займає четверте місце в світі за кількістю сертифікованих ІТ-спеціалістів і третє в Європі за обсягами створення аутсорсингових програм. Проте вітчизняний ІТ-аутсорсинг переважно спрямований на зовнішні ринки, більше 80 % всіх аутсорсингових ІТ-компаній України працюють на зовнішні ринки (офшорний аутсорсинг). Важливим завданням у сфері ІТ-аутсорсингу є забезпечення розвитку вітчизняного ринку ІТ-аутсорсингу (локального аутсорсингу).

Основними завданнями, що сприятимуть інноваційному розвитку, є:

- структурна перебудова національної економіки;
- створення адаптивної інфраструктури інноваційної діяльності;
- цілеспрямована підготовка кадрів високої кваліфікації для високотехнологічних галузей, а також менеджерів інноваційної діяльності;
- створення ринку інноваційної продукції, на якому буде забезпечений належний рівень захисту інтелектуальної власності;
- широке застосування в усіх галузях економіки і сферах суспільного життя інформаційно-комунікаційних технологій;

- удосконалення системи державної підтримки та регулювання інноваційної діяльності;
- підвищення інноваційної культури суспільства [5, с. 16].

Інноваційна політика являє собою цілісний підхід, який базується одночасно на створенні та на практичному використанні знань і при якому основне значення має комерційна віддача від нових технологій [2]. Розробка інноваційної політики для України є особливо актуальною проблемою, оскільки показники наукомісткості більшості вітчизняної промисловості суттєво нижчі, ніж у країнах ЄС та США, незважаючи на високий науковий потенціал.

Таблиця 1

Місце України за складовими Інноваційного індексу Bloomberg у 2018–2020 рр.

Складові інноваційного індексу Bloomberg	Рік		
	2018	2019	2020
Загальний індекс	46	53	56
Продуктивність	50	60	57
Концепція дослідників	46	46	49
Інтенсивність досліджень і розробок	47	54	57
Виробництво з доданою вартістю	48	58	57
Проникнення високих технологій	32	37	35
Ефективність вищої освіти	21	28	48
Патентна активність	27	35	36

Джерело складено за даними [6]

У рейтингу інноваційних економік світу Україна посіла 56 місце серед 60 досліджуваних країн. Вона втратила три позиції порівняно з минулим роком. Таке падіння зумовлено послабленням позицій України за 4-ма із семи складових даного індексу.

Останнім часом в Україні з'являються урядові програми, у яких декларується перехід економіки на інноваційний шлях розвитку, державна підтримка інноваційної діяльності; розглядається проект інноваційного кодексу України; обговорюється створення Національної венчурної компанії. Попри те, що і Український уряд, і науковці сходяться на думці, що інноваційний процес знаходиться в незадовільному стані, суттєвих зрушень у цій сфері вже протягом багатьох років не відбувається.

Так, протягом останніх 15 років зростає використання результатів наукових досліджень вітчизняних учених у сфері інноваційної діяльності сусідніх держав, зменшуються обсяги використання можливої бази об'єктів інноваційної діяльності в Україні та знижується кількість інноваційно-активних підприємств. Зазначимо, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26 % і Греція – 29 %, але навіть ці показники удвічі вищі, ніж в Україні. А в порівнянні з країнами-лідерами, такими як Нідерланди (62 %), Австрія (67 %), Німеччина (69 %), Данія (71 %) та Ірландія (74 %), цей розрив з Україною складає майже п'ять разів [3, с. 88].

Інститут менеджменту (IMD) з 2017 року проводить «Рейтинг глобальної цифрової конкурентоспроможності». У звіті за 2020 рік Сполучені Штати Америки в чергове очолили світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності. На другому місці Сінгапур з оцінкою 98,052 балів, а на третьому Данія з 96,013 балами. Попри певні успіхи, Україна продовжує залишатись не тільки регіональним аутсайдером, а й входить до переліку 10 найгірших країн рейтингу (+2 позиції, 58 місце, 48,807 балів із 63 країн в рейтингу). Розрив між лідером та Україною складає більше балів ніж країна набрала в цілому.

Рейтинг цифрової конкурентоспроможності в Україні 2014–2020 рр.

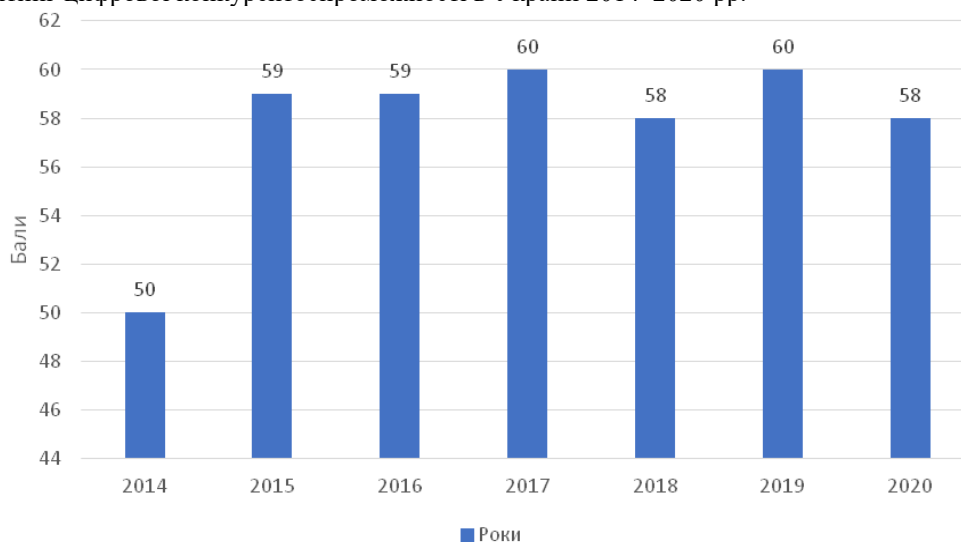

Рис. 1. Рейтинг цифрової конкурентоспроможності в Україні 2014–2020 рр.

Інноваційній економіці потрібна наука високого рівня, яка забезпечує створення нових розробок, система ринкової апробації та відбору економічно ефективних розробок, а також механізми організації нового виробництва на їх основі. Ефективна інноваційна діяльність можлива лише за умови взаємовигідного партнерства держави та бізнесу. Відокремлено ні держава, ні бізнес не в змозі перевести економіку на інноваційний шлях.

Світовий досвід показує, що фінансування наукових досліджень та розробок здійснюється за рахунок держави, участь бізнесу обмежується незначною кількістю конкретних замовлень. Організація виробництва – це прерогатива бізнесу, держава переважно виступає регулятором.

Найважливішими напрямками формування й розвитку національного ринку інноваційних продуктів є:

- сприяння регіоналізації інноваційної політики, що, своєю чергою, сприятиме трансферу технологій та інноваційних продуктів, формуванню регіональних інноваційних стратегій, створенню технопарків, бізнес-інкубаторів, а також інноваційних структур іншого типу;

- створення умов формування науково-промислових кластерів (кластер – галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону);

- сприяння поетапному створенню національної мережі комерціалізації інноваційних продуктів і трансферу технологій. Мережа має охоплювати спочатку 2–3, а згодом 5–7 регіональних Центрів комерціалізації та трансферу технологій і інноваційних продуктів у Києві, Донецьку, Харкові, Дніпропетровську, Львові, Одесі, Сімферополі. Створюючи українську мережу, необхідно якнайширше використовувати закордонний досвід;

- організація виявлення і добору найактуальніших винаходів українських авторів для їхньої подальшої комерціалізації та введення в господарський обіг. Створення з цією метою бази даних «Перспективні українські винаходи», яку необхідно постійно поповнювати;

- розроблення програми науково-технологічного партнерства між державними організаціями, академічним, галузевим і вузівським секторами науки та промисловості на основі державного контракту або іншої угоди на роботи за усіма етапами інноваційного циклу. Такі програми закладуть підґрунтя для формування нової системи партнерської взаємодії держави і приватного сектору в розробленні та використанні нових технологій;

- сприяння розвитку інституту посередництва та підготовці технологічних менеджерів для наукомісткого сектору економік [4].

У цьому контексті необхідно підкреслити необхідність державного регулювання інноваційних процесів, що викликано, насамперед, їх зростаючим значенням для економіки і суспільства в цілому. Разом із тим, незавершеність трансформаційних процесів ставить під сумнів можливість стабілізації високих темпів зростання на основі принципів посттрансформаційного розвитку. Це потребує детального осмислення логіки трансформування. Зарубіжний досвід та існуюча практика показують, що під впливом інноваційних процесів змінюється структура економіки. За рахунок зростання ефективності використання ресурсів частина їх вивільнюється і перерозподіляється до інших сфер діяльності. Наприклад, падає частка зайнятих у сільському господарстві – різко зростає частка зайнятих у секторі послуг. До того ж інновації виступають безпосередньою причиною виникнення одних виробництв і галузей, а також поступового відмирання і зникнення інших. Інновації змінюють і економічну організацію суспільства. З'являються нові елементи у спектрі основних господарських структур (наприклад, венчурні фірми), трансформуються зміст їх взаємозв'язків. Відбуваються зрушення у структурі та реалізації різноманітних форм власності. Розвиваються технології управління. Вертикальні впливи дедалі більшою мірою доповнюються горизонтальними зв'язками. Відповідно змінюється і зміст власне державного регулювання економіки, що відбувається за рахунок істотного впливу інституціональних механізмів [6, с. 54].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Таким чином, активізація інноваційної діяльності потребує комплексного підходу. Вирішення лише однієї з окреслених нами проблем не дасть бажаного ефекту. Для розбудови інноваційної економіки, перш за все, слід чітко визначити державні пріоритети інноваційної діяльності в Україні та розробити всебічний комплекс заходів щодо їх сприяння, який включатиме: фінансові стимули, кадрову підготовку фахівців, створення умов для проведення модернізації виробництва, залучення інститутів розвитку до реалізації інноваційних проектів тощо.

За нехтування проблем інноваційного розвитку надалі вони лише загострюватимуться, що призведе до поглиблення процесів деіндустріалізації у країні.

До перспективних напрямів слід віднести дослідження процесів формування та реалізації інноваційних проектів на підприємстві, подальший розвиток ідей щодо удосконалення державної інноваційної політики та пошук дієвих механізмів забезпечення інноваційної діяльності адекватним фінансовим ресурсом.

Література

1. Боковець В.В., Швед В.В. (2012). Стратегічне управління [Strategic management]. ВФЕУ, Вінниця.
2. Боковець В.В. (2017). Розроблення мотиваційних механізмів – прискорення інноваційної діяльності підприємств. Електронне наукове фахове видання: Економіка та суспільство, Вип. № 9, URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення 30.09.2021).
3. Ігнат'єва І.А. (2016). Інноваційний менеджмент: теорія, методологія, практика [Innovation management: theory, methodology, practice]. Знання України, Київ.
4. Коробков А. (2018). The Balanced Scorecard – новые возможности для эффективного управления. Електронне наукове фахове видання: Экономические стратегии, № 3, URL: www.bsc.com.ua (дата звернення 28.09.2021).
5. Стоянова М.М. (2019). Розвиток інноваційного підприємництва в Україні. Економіка підприємства, № 1, С. 15–18.
6. Удод Н.М. (2020). Формування нової парадигми управління бізнесом міжнародних торговельних компаній. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, № 3. С. 53–62.
7. Уткін Е.А. (2017). Планування інновацій: українські реалії [Innovation planning: Ukrainian realities]. КНЕУ, Київ.

References

1. Bokovets V.V., Shved V.V. (2012). Stratehichne upravlinnia [Strategic management]. VFEU, Vinnytsia.
2. Bokovets V.V. (2017). Rozroblennia motivatsiinykh mekhanizmiv – pryskorennia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv. Elektronne naukovе fakhove vydannia: Ekonomika ta suspilstvo, Vyp. № 9, URL: <http://economyandsociety.in.ua> (data zvernennia 30.09.2021).
3. Ihnatieva I.A. (2016). Innovatsiinyi menedzhment: teoriia, metodolohiia, praktyka [Innovation management: theory, methodology, practice]. Znannia Ukrainy, Kyiv.
4. Korobkov A. (2018). The Balanced Scorecard - novye novye vozmozhnosti dlya effektivnogo upravleniya. Elektronne naukovе fakhove vydannia: Ekonomicheskie strategii, № 3, URL: www.bsc.com.ua (data zvernennia 28.09.2021).
5. Stoianova M.M. (2019). Rozvytok innovatsiinoho pidpriemnytstva v Ukraini. Ekonomika pidpriemstva, № 1, S. 15–18.
6. Udod N.M. (2020). Formuvannia novoi paradyhmy upravlinnia biznesom mizhnarodnykh torhovelnykh kompanii. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo, № 3. S. 53–62.
7. Utkin E.A. (2017). Planuvannia innovatsii: ukrainski realii [Innovation planning: Ukrainian realities]. KNEU, Kyiv.

Надійшла / Paper received : 21.10.2021

Надрукована/Printed : 07.12.2021